ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Jakov Karmelić*
E-mail: jakov.karmelic@gmail.com
Koordinacija udruga za očuvanje i revitalizaciju pomorske, ribarske i brodograđevne baštine Kvarnera i Istre - Tradicijska jedra Kvarnera i Istre

Radionice pomorske baštine u funkciji prenošenja znanja i vještina

Sažetak

Prenošenje pomorskih znanja i vještina sa starijih na mlađe generacije predstavlja ključni oblik zaštite nematerijalne baštine, čime se osigurava kontinuitet kulturnih vrijednosti vezanih uz moreplovstvo i pomorsku tradiciju. Edukativne radionice iznimno su važan oblik sustavnog prijenosa vještina. Kroz njih se prenose raznolike kompetencije, uključujući vještine plovidbe tradicijskim jedrima, tehnike gradnje plovila, poznavanje drvenih materijala, izrada jedara, opremanje barki te vještine tradicijskog ribolova. Organizacija ovakvih radionica je složen projekt koji zahtijeva pažljivo planiranje, uzimajući u obzir dobnu skupinu sudionika, lokaciju radionice, dostupnost kadrovskih i materijalnih resursa, kao i mogućnost prevođenja na strani jezik u slučaju sudjelovanja stranih turista. Radionice se mogu organizirati u sklopu maritimnih manifestacija, unutar muzejskih ustanova i interpretacijskih centara te u raznim ambijentima - na kopnu ili u barkama na moru. Takva raznolikost određuje prilagodbu sadržaja i metoda podučavanja specifičnim potrebama i interesima sudionika. Analizom ankete prikazana su iskustva održavanja različitih radionica, uz određivanje njihove tipologije i tematsku sistematizaciju. Uz to, istraženi su i drugi originalni oblici prijenosa znanja i vještina iz područja moreplovstva, ribarstva i tradicijske brodogradnje. U radu su istaknuti i prijedlozi za daljnje unapređenje sustava organizacije radionica pomorske baštine.

Ključne riječi: nematerijalna pomorska baština, radionice, razmjena iskustava

1. Uvod

Pomorska baština predstavlja temeljnu kulturnu vrijednost pomorskih naroda, obuhvaćajući multidisciplinarno vrednovanje broda i njegovih funkcija, kao i povezane djelatnosti poput brodogradnje, navigacije, ribarstva, lučkih teretnih operacija i drugih

* doktor znanosti (dr. sc.), docent, suradnik Koordinacije udruga za očuvanje i revitalizaciju pomorske, ribarske i brodograđevne baštine Kvarnera i Istre - Tradicijska jedra Kvarnera i Istre, član Sekcije za hrvatsku pomorsku baštinu Znanstvenog vijeća za pomorstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU).

pratećih djelatnosti u lukama, hidrografije, oceanografije i javne uprave. U širem kontekstu uključuje ratovanje na moru, sportske aktivnosti, obrazovanje, jezikoslovlje i toponimiju. (Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, 2026).[1]

Globalizacija i tehnološki napredak ugrožavaju nematerijalnu kulturnu baštinu, što je prepoznato i Konvencijom UNESCO-a (UNESCO, 2003), koja definira nematerijalnu baštinu kao znanja, vještine, izričaje, predmete i prostore koje zajednice prihvaćaju kao dio identiteta i kontinuirano prenose i revitaliziraju.

Očuvanje tradicionalnih tehnika drvene brodogradnje zahtijeva kontinuiranu praksu u brodogradilištima i sustavno prenošenje znanja, no svjedočimo postupnom nestajanju tih vještina i s njima povezanih obrta i tradicija (izrada jedara i opreme, jedrenje na moru u drvenim barkama s tradicijskim jedrima, tradicijsko ribarstvo, izrada ribolovnih alata i pribora i sl.).

Organizacija radionica pomorske baštine, usmjerenih na interaktivno učenje i poučavanje, doprinosi razvoju vještina i očuvanju nematerijalne kulturne baštine sukladno Konvenciji (UNESCO, 2003), koja zaštitu definira kao mjere očuvanja, dokumentiranja, promicanja i prenošenja putem obrazovanja.

Ministarstvo kulture i medija svojim je rješenjima utvrdilo da umijeće gradnje i plovidbe tradicijskim barkama Kvarnera, kao i plovidba latinskim i oglavnim jedrima duž hrvatske obale, posjeduju svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra, čime je određena obveza održivosti tih dobara putem edukacije i prenošenja tradicije (Ministarstvo kulture i medija RH, 2026.).

Muzejske ustanove prezentiraju široki kontekst pomorske baštine, dok se interpretacijski centri i udruge usmjeravaju na tradicijske obrte i vještine, osobito na gradnju i uporabu drvenih barki kroz iskustveno učenje i lokalnu participaciju. Ova razlika u pristupima motivirala je istraživanje radionica pomorske baštine u funkciji prenošenja znanja i vještina radi ispitivanja njihovih sinergijskih potencijala.

Cilj rada je utvrditi praksu održavanja radionica u organizaciji muzeja, interpretacijskih centara i udruga, sistematizirati ih tipološki i tematski te iznijeti prijedloge za daljnje unapređenje sustava organizacije radionica pomorske baštine.

2. Tipologija i organizacija radionica pomorske baštine

Empirijskom analizom prakse održavanja pomorskih radionica diljem hrvatske obale dolazi se do zaključka da ih je moguće tipološki sistematizirati prema nekoliko ključnih kriterija. Ova sistematizacija omogućuje jasnije razumijevanje raznolikosti radionica i njihovu prilagodbu potrebama sudionika i zajednice.

[1] Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka je kroz Virtualni muzej Mala barka pomorske baštine sjevernog Jadrana katalogizirao pomorsku baštinu kroz 17 kategorija materijalne i nematerijalne baštine.

- Prema mjestu održavanja - radionice se mogu organizirati na različitim lokacijama, ovisno o dostupnosti prostora i ciljevima radionice.
    - U zatvorenom prostoru: muzej, interpretacijski centar, posjetiteljski centar, brodograđevni kabinet, brodograditeljska radionica, baraka…
    - Na otvorenom prostoru: riva (tijekom održavanja regata i smotri tradicijskih barki, festivalskog programa…), *škver*, na moru u barkama, dvorište muzeja…
- Prema dužini trajanja - trajanje radionica može varirati od kratkih prezentacija do višednevnih ili višemjesečnih programa.
    - Jednokratne radionice: tijekom održavanja smotri i regata tradicijskim barkama, festivalskog programa, prilikom posjeta muzejima…
    - Dugotrajne radionice: kontinuirano tijekom nekoliko dana ili mjeseci (ljetna škola jedrenja, tijekom školske godine…).
- Prema tipu radionice - razlikuju se ovisno o sadržaju i pristupu koji se koristi tijekom izvedbe.
    - Informativne: voditelj objašnjava i pokazuje uradak bez aktivnog sudjelovanja polaznika ili publike.
    - Praktične (A): demonstrator pokazuje izradu uradaka uz sudjelovanje sudionika, koji ponavljaju radnje i/ili sudjeluju u izradi jednog uratka.
    - Praktične (B): demonstrator pokazuje sudionicima izradu uradaka, a svaki sudionik izrađuje svoj uradak i uzima ga sobom za uspomenu i daljnje korištenje (na primjer posuda s usoljenom ribom).
- Radionice se mogu organizirati s jednim voditeljem ili uz mješovito vodstvo, gdje više osoba surađuje i koordinira svoj rad s ciljem kvalitetne prezentacije i angažmana sudionika te publike.
    - Voditelj radionice: jedna osoba preuzima odgovornost za vođenje cijele radionice, demonstrira postupke i interpretira važne elemente vezane uz temu.
    - Demonstrator: demonstrator uz voditelja prikazuje izradu pojedinih uradaka. U tom slučaju voditelj objašnjava širi kontekst uporabe uradaka te motivira sudionike i publiku na aktivno sudjelovanje.
    - Kada radionicu prate ili u njoj sudjeluju i strani turisti, prevoditelj ima važnu ulogu. On prenosi kazivanja voditelja i upute demonstratora, čime omogućuje razumijevanje i interakciju svih sudionika bez obzira na jezične barijere.
- Prema tipu sudionika - radionice mogu biti namijenjene različitim skupinama - od djece i učenika do odraslih i stručnjaka, kao i turistima.

3. Analiza anketnih podataka o radionicama pomorske baštine

U cilju sveobuhvatnije analize provođenja radionica pomorske baštine, upućen je anketni upitnik svim sudionicima 2. konferencije o očuvanju i interpretaciji pomorske baštine Hrvatske, održane u Betini u rujnu 2025. godine te članovima Koordinacije udruga za očuvanje i revitalizaciju pomorske, ribarske i brodograđevne baštine Kvarnera i Istre. Anketni upitnik ispunile su brojne ustanove, udruge i interpretacijski centri pomorske baštine, ukupno njih 18:

1. Muzej grada Umaga - Museo Civico di Umago, Umag
2. *Kuća o batani - Casa della batana*, Rovinj
3. Ekomuzej Mošćenička Draga, sastavnica *Štorija od mora - Kuća od mora,* Mošćenička Draga
4. Naš Lovran - Lovrana nostra, sekcija *Lovranska lantina*, Lovran
5. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, Rijeka
6. Interpretacijski centar pomorske baštine otoka Krka, Krk
7. Jedriličarski klub *Plav*, Krk
8. Interpretacijski centar maritimne baštine *DUBoak*, Malinska
9. Jedriličarski klub *Reful*, Cres
10. Udruga pomorskih kapetana otoka Raba, Rab
11. Udruga *Betinska gajeta 1740*., Betina
12. Muzej betinske drvene brodogradnje, Betina
13. Udruga *Latinsko idro*, Murter
14. Brodogradilište Filipi, Sukošan
15. *Kanata* - udruga za istraživanje i zaštitu maritimne baštine, Zadar
16. Udruga za promicanje hrvatske maritimne baštine *Cronaves,* Split
17. Ribarski muzej Vrboska (Muzej općine Jelsa), Vrboska
18. Udruga *Palagruza*, Komiža

Radi cjelovitog prikupljanja informacija o održanim radionicama pomorske baštine, korišteni su i materijali Kvarnerskog festivala mora i pomorske tradicije - FIUMARE (Karmelić, 2025).

Anketnim upitnikom željelo se prikupiti podatke o sljedećim aspektima održanih radionica:

1. Koliko je radionica pomorske baštine održano tijekom 2025. godine?
2. Koje tematske radionice pomorske baštine su održane?

3. Koliko radionica je održano u zatvorenim i koliko u otvorenim prostorima?
4. Koliko radionica je održano jednokratno, a koliko radionica je imalo dugotrajni karakter?
5. Koliko radionica je imalo samo informativni karakter, a koliko radionica je imalo praktični karakter uz sudjelovanje sudionika?
6. Na koliko radionica je sudionik radionice mogao uzeti sobom uradak?
7. Koliki je bio broj polaznika radionica?
8. Da li su u radionici osim voditelja sudjelovali demonstratori?
9. Da li su radionice održane uz prijevod na strani jezik?

3.1. Analiza rezultata provedene ankete

Ukupno su tijekom promatranog razdoblja u 2025. godini organizirane 203 radionice posvećene pomorskoj baštini. Uočava se velika neujednačenost broja održanih radionica. Nekoliko udruga održalo je do tri radionice, dok su pojedini održali veliki broj radionica, kao na primjer *Kuća o batani - Casa della batana*, koja je realizirala 48 radionica, Interpretacijski centar maritimne baštine *DUBoak* 35 radionica, Udruga *Palagruza* 30 radionica i Muzej betinske drvene brodogradnje 21 radionicu.

Radionice su se održavale u različitim ambijentima, prilagođenima potrebama i tematici. U zatvorenim prostorima, poput muzeja, interpretacijskih centara, brodograditeljskih radionica i baraka održano je ukupno 85 radionica, dok su otvoreni prostori - riva, more (u barkama) te dvorišta muzeja - bili domaćini za 118 radionica pomorske baštine. Ovakva raznolikost lokacija omogućila je širu dostupnost i veću vidljivost tradicijskih znanja i vještina.

Tijekom istraživanja o održavanju radionica, obuhvaćena su dva tipa: jednokratne radionice koje se organiziraju prigodno, primjerice za vrijeme regata, smotri tradicijskih barki ili festivalskih programa i prigodom posjeta muzejima te radionice s dugotrajnim karakterom, koje se provode tijekom duljeg razdoblja, za ljetnih mjeseci u sklopu ljetnih škola ili tijekom školske godine u brodograditeljskim kabinetima. Analizom pristiglih odgovora, uočene su nedosljednosti te podaci prikupljeni ovim pitanjima nisu uključeni u daljnju obradu ankete.

Radionice su podijeljene na informativne i praktične. Informativne radionice ne uključuju aktivno sudjelovanje polaznika ili publike, dok praktične radionice omogućuju sudionicima da aktivno sudjeluju u izradi uradaka ili ponavljaju radnje demonstratora. Prema obrađenim podacima, održano je znatno više praktičnih radionica - njih čak 187, dok je informativnih bilo samo 16. Prevaga praktičnih radionica ukazuje na osviještenost potrebe za neposrednim stjecanjem vještina i iskustava.

Na 74 radionice sudionici su imali priliku ponijeti sobom uradak koji su izradili tijekom radionice. Ovakav pristup doprinosi većoj atraktivnosti radionica i osigurava trajnije sjećanje sudionika na stečena znanja i vještine.

Odgovori na pitanje o broju sudionika na radionicama pokazali su nedosljednost, pa ti podaci nisu uzeti u razmatranje.

Pored voditelja radionica, čak 14 od 18 organizatora osiguralo je prisustvo posebnih demonstratora koji su prikazivali vještine izrade uradaka u sklopu radionica. U nekim slučajevima, poput Udruge *Palagruza* i Interpretacijskog centra pomorske baštine otoka Krka, voditelji su istovremeno bili i vrsni demonstratori, što je dodatno obogatilo iskustvo sudionika.

Samo je 9 od 18 organizatora osiguralo prevoditelja koji je tijek radionice prevodio na strani jezik. S obzirom na turističku valorizaciju radionica, preporučuje se osigurati adekvatno prevođenje na strane jezike, kako bi se sadržaj radionica učinio dostupnijim široj publici.

3.2. Tematske radionice pomorske baštine

Analizom odgovora iz ankete zaključeno je da su se održavale raznovrsne tematske radionice posvećene pomorskoj baštini. Svaka od radionica bila je usmjerena na određeni segment bogate pomorske tradicije, omogućujući sudionicima stjecanje praktičnih znanja i vještina te jačanje svijesti o važnosti očuvanja nematerijalne pomorske baštine.

Mornarska radionica

U okviru mornarske radionice sudionici imaju priliku upoznati se s različitim vještinama koje su bile ključne za svakodnevni život mornara. Demonstrira se izrada mornarskih čvorova i upletki (*pjumbadura*), izrada *brka* od konopa koji se nekada postavljao na pramac barki, kao i izrada bacala (*pandula*) i bokobrana (*pajeta*). Prikazuju se načini vezivanja barki i tradicionalna ručna izrada konopa. Sudionici se upoznaju i s opremanjem barki i brodova za jedrenje, uključujući vezivanje, podizanje i razvijanje jedara.

Jedrarska radionica

Jedrarska radionica posvećena je učenju o tipologiji jedara, načinu krojenja i nazivima pojedinih dijelova jedra. Sudionici saznaju koje se vrste materijala koriste za izradu jedara, kako se šivaju jedra te koji je alat potreban za tu svrhu. Također, prikazuje se bojanje jedara prirodnim bojama.

Nautička radionica

U ovoj radionici prikazuje se upotreba nautičkih instrumenata poput sekstanta, kompasa i smjerne ploče. Sudionici rade na pomorskoj karti, ucrtavaju položaj broda na moru koristeći nautičke trokute i šestare te se upoznaju s korištenjem nautičkih

publikacija. Posebna pozornost posvećena je učenju pravila izbjegavanja sudara na moru, ruži vjetrova i signalnim zastavicama.

Astronomska radionica

Sudionici astronomske radionice promatraju noćno nebo te uče prepoznavati zviježđa, velike zvijezde i planete. Objašnjava se orijentacija na noćnom nebu, čime se stječu osnovna znanja potrebna za navigaciju pomoću zvijezda.

Radionica tradicijske brodogradnje

Polaznici ove radionice uče prepoznavati različite tipove drvenih barki i njihovih jedara. Na drvenoj barci demonstrira se šuperenje (*kalafatavanje*) i održavanje barke, a prikazuju se i osnovni brodograditeljski alati. Sudionici izrađuju vesla, jarbole i kormila te se upoznaju s vrstama drva koje se koriste u gradnji. Uči se tradicionalna metoda trasiranja i premjeravanja rebara i oplate, kao i način izvlačenja linija iz obrađenog polumodela.

Udruga *Palagruza* iz Komiže razvija radionice tradicijske brodogradnje kroz tri razine edukacije. Mladi se upoznaju sa sigurnim radom i korištenjem alata za obradu drva, načinom gradnje broda i sastavnim dijelovima broda.

U Muzeju drvene brodogradnje u Betini djeca se kroz rad upoznaju s osnovnim dijelovima brodske konstrukcije izrađujući brodove od tvrdog papira koji se izrezuje prema šabloni. Brod se treba oslikati i napraviti jedro od paus papira, koje će se također oslikati u bojama po želji sudionika radionice. Nešto zahtjevnija varijanta radionice *Sastavi brod* je ona gdje se izrađuju drvene barke s latinskim *idrom*.

U Umagu se uz izložbu prapovijesnog šivanog broda organizira radionica šivanja, gdje sudionici imaju priliku učiti drevne tehnike spajanja dijelova broda.

Radionica dokumentiranja forme tradicijskih barki

Tijekom ove radionice istražuju se izvorne stare barke, a njihova se forma dokumentira 3D i 2D laserskom tehnologijom i CAD alatima, nakon čega se izrađuju nacrti.

Brodomaketarska radionica

Polaznici uče izradu maketa brodova i barki od papira i drva te se upoznaju s 3D modeliranjem i 3D printanjem modela tradicijskih barki.

Radionica izrade *kalanko*

Kalanko je autohtona komiška dječja igračka - metalni brodić izrađen od lima ili limenke konzervi (koje su se koristile za konzerviranje ribe), nastao iz dječje mašte i izrađivan u konobama i barakama s roditeljima.

Pomorska leksička radionica

Na drvenoj barci sudionici i publika lijepe naljepnice s dijalektalnim nazivima dijelova barke, alata i ribarskih naprava, čime se promiče očuvanje lokalnog jezika i pomorske terminologije.

Edukativno jedrenje za djecu i roditelje

Pod vodstvom obučenog kormilara, roditelji s djecom sudjeluju u jedrenju na tradicijskim barkama, gdje se uči o tehnikama jedrenja, vrstama jedara, upotrebi konopa i dijelovima barke.

Mornarsko veslanje

Kroz ovu aktivnost demonstrira se više načina veslanja, objašnjavaju se nazivi dijelova vesala, njihova izrada i održavanje. Sudionici mogu neposredno veslati u drvenim barkama u akvatoriju luke.

Spašavanje na moru

Održava se pokazna vježba spašavanja na moru u kojoj sudjeluju djelatnici Lučke kapetanije radi obučavanja koordinirane akcije spašavanja.

Radionica ribarskih vještina

Sudionici se upoznaju s ribarskim alatima, načinima vezivanja udica, pripremom mamaca, *parangala* i *vrši*, kao i šivanjem i popravkom mreža ribarskom iglom. Također se demonstrira spuštanje i podizanje mreže. Organizira se i bojanje ribarskih mreža tehnikom *maščenja* uz uporabu praha od borove kore.

Radionica soljenja ribe

Prikazuje se priprema i praktično soljenje ribe u drvenim posudama, uz objašnjenja o miješanju i dolijevanju *salamure* te razdoblju zrenja usoljene ribe.

Obilazak ribarnice

Pod stručnim vodstvom sudionici uče o vrstama riba, dozvoljenim veličinama za ulov i trgovinu, sezonama lova i najboljim načinima pripreme riba za konzumaciju.

Radionica udičarenja

Sudionici love ribu uz obalu dok voditelj prezentira mamce, vrste najlona i udica, prepoznaje ulovljenu ribu, mjeri je, i ukoliko su primjerci mali, vraća ih neozlijeđene u more, čime se promovira ribolovna etika i odgovornost.

Natjecateljsko udičarenje (ribolovni kup)

Nakon udičarenja iz usidrenih brodica, natjecatelji predaju ulov, žiri pred publikom mjeri, broji i važe ulovljenu ribu, objašnjavajući vrste riba, mamce, jestivost i najbolje načine pripreme.

Tradicionalna ribarska kuhinja

U ovoj radionici pripremaju se jela od ribe, školjki i drugih plodova mora po autohtonim receptima, čime se promiče gastronomija lokalne pomorske tradicije.

Potraga za blagom

Sudionici dobivaju pisane upute s rutom i zadatkom prepoznavanja objekata na rivi i u moru, kao i turističkih informativnih ploča (s podacima o pojedinim građevinama) s ciljem upoznavanja kulturno-povijesnih znamenitosti i pomorske baštine. Pobjednik je onaj tko najbrže obiđe zadanu rutu i točno odgovori na pitanja.

Neke održane radionice nije bilo moguće svrstati u unaprijed definirane tematske kategorije. U daljnjem tekstu navode se neke od njih.

Ribarski muzej u Vrboskoj organizira radionicu izrade drvenih *ribljih vješalica*, kroz koju sudionici upoznaju poznate vrste bijele ribe Jadrana (škarpina, kovač, orada, fratar...). Inovativnost ove ustanove očituje se i kroz radionicu bojanja majica prahom od borove kore (tehnikom *maščenja* ribarskih mreža) te izradu božićnih *pop-up* čestitki s motivom konzervirane ribe (Muzej općine Jelsa, 2026a).

Važno je istaknuti da Ribarski muzej u Vrboskoj na svojoj web stranici ima snimljeni dokumentarni film o povijesnom razvoju ribarskog svjetla, čime trajno omogućuje uvid u pomorsku ribarsku baštinu (Muzej općine Jelsa, 2026b). Multimedijske prezentacije pomorske baštine nalaze se i u Muzeju drvene brodogradnje u Betini, *Kući od mora* u Mošćeničkoj Dragi, *Kući o batani* u Rovinju, *Creskom kaiću* u Cresu te u drugim ustanovama.

Muzej betinske drvene brodogradnje iz Betine održao je brojne radionice s morskom tematikom, a posebno su izvorne: lutkarski igrokaz na temu *Brodograditeljska abeceda*, čitaonica i likovna radionica na temu *Priča o malom brodograditelju*.

Hrvatski pomorski muzej Split nije sudjelovao u anketi, ali je izuzetno aktivan u edukaciji djece, mladih i odraslih. Muzej organizira različite muzejsko-edukativne i kreativne radionice u sklopu ERASMUS+ programa, obuhvaćajući teme poput održivosti, održivog ribarstva, očuvanja pomorske baštine, ekologije, zaštite života pod morem, ronjenja i podvodne arheologije. Edukativnim izložbama, tematskim radionicama, kreativnim radionicama i edukativnim publikacijama djeci se želi dati dodatnu dimenziju učenja, razviti senzibilitet i zanimanje za pomorsku baštinu. U muzejskoj publikaciji opisano je 26 različitih radionica te se dodatno opisuje kostimirana interpretativna tura, kao i mogućnost zarona i istraživanja podvodnih arheoloških lokaliteta u dvorani za virtualnu stvarnost (Hrvatski pomorski muzej Split, 2026).

Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka na svojim web stranicama navodi programe tematskih radionica za vrtiće i škole, koje su planirane u skladu s Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje. Ove radionice dopunjuju predškolski i školski program, a iz pomorske baštine ističu se radionice: *Preko mora i oceana*, *Riba ribi grize rep*, *Brodske signalne zastavice* i *Riječka luka* (Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka, 2026).

Udruga *Palagruza* iz Komiže osnovana je radi očuvanja tradicionalnih alata, zanata i običaja te je pokrenula niz radionica za edukaciju mladih u tradicionalnim vještinama. Prvi veći projekt bio je radionica za mlade s ciljem objedinjavanja znanja i iskustva komiških ribara u jedinstveno *iskustvo komiške gajete*. Originalne radionice koje se kontinuirano održavaju uključuju *rokel, kalanko, škova, krocul*, izradu *gundule* i *sandule* te mnoge druge (Cvitković, 2025).

Tijekom 2025. godine Udruga *Kuća o batani* organizirala je 48 radionica. Ove inovativne radionice uključuju izradu ruže vjetrova, motive morske flore i faune s recikliranim materijalima, učenje *bitinada*, upoznavanje stare rovinjske toponomastike rive, pletenje boca, izradu *kartolina* i božićnih ukrasa s morskim motivima te izradu privjeska od mornarskih čvorova.

Ekomuzej Mošćenička Draga ima dugogodišnju tradiciju održavanja jedinstvenih praktičnih radionica pomorske baštine na otvorenom, kao što su: *Tira barke na pesak kako pred 100 let* - prikaz izvlačenja barki na plažu kada još nije postojala izgrađena luka, *Tratarricu na karenu* - prikaz starinskog načina podvodnog održavanja brodova u moru s nagnutim brodom, *Kako se kaluje i salpuje ušatnica* - prikaz načina ribolova mrežama stajaćicama, *Kako se sve more veslat* - demonstracija tradicijskog veslanja na *gucu* i *batani*. Svaka radionica ima originalni naziv, što doprinosi izvornosti mjesne tradicije, primjerice: *Ča su jili naši stari: Slana riba na salatu i lešo kompir* - radionica soljenja ribe i pripreme jela, *Svi na more, na srh od bavi s kraja* - veslanje i jedrenje tradicijskim barkama za djecu i posjetitelje.

Slika 1. Radionica izrade konopa na tradicijski način
Izvor: arhiva Kuća od mora - Štorija od mora - Ekomuzej Mošćenička Draga

3.3. Namjenske tradicijske brodice u funkciji očuvanja znanja i umijeća plovidbe i jedrenja

Još 2007. godine, udruga *Latinsko idro* iz Murtera izgradila je školski brod, gajetu *Kurnataricu*. Vizionarski cilj ovog pothvata bio je omogućiti osnovnoškolcima iz

Murtera učenje jedrenja na tradicionalnom drvenom brodu s latinskim jedrom. Udruga kontinuirano organizira *Ljetnu školu jedrenja latinskim jedrom*, čime doprinosi očuvanju i prijenosu pomorskih vještina na mlađe generacije (Skračić, 2025).

Vrijedno je istaknuti ključnu ulogu gajete *Marija* u očuvanju znanja i umijeća plovidbe na latinsko jedro. Ova betinska gajeta starijeg tipa, izvorno sagrađena 1922. godine, obnovljena je 2021. te je danas edukativni brod u sklopu programa *Zaplovimo u gajeti*, koji organizira Muzej drvene brodogradnje Betina. Program uspješno spaja teorijska predavanja s praktičnim vježbama, s osnovnim ciljem očuvanja vještine plovidbe na latinsko jedro (Šikić Čubrić, 2025).

U Komiži je za potrebe škole jedrenja izrađena komiška *sandula*, što dodatno podupire edukaciju i očuvanje tradicije. Također, realiziran je sustav za učenje *Ofalkono gajeta - falkuša: od kolumbe do idra* te je u pripremi izrada replike komiške *loje* (Cvitković, 2025).

Zahvaljujući kontinuiranom radu na području očuvanja i revitalizacije pomorske, ribarske i brodograđevne baštine u općini Mošćenička Draga, prepoznata je potreba za izradu replike brsečke batane (*patane*). Nova replika batane izrađena je 2024. godine i tijekom ljetnih mjeseci smještena je u uvali i na plaži Klančac (*brsečki pesak*), gdje služi djeci za učenje veslanja te doprinosi očuvanju lokalne maritimne tradicije.

4. Prijedlozi za unapređenje sustava organizacije radionica pomorske baštine

Iako je praksa održavanja radionica posvećenih pomorskoj baštini već dobro razvijena, potrebno je težiti povećanju njihove kvalitete i učinkovitosti. Dok muzejske ustanove imaju stručnjake za pedagoške i edukacijske programe, interpretacijski centri i udruge najčešće rade uz pomoć stručnjaka iz zajednice, fokusirajući se na interpretaciju, iskustveno učenje i lokalnu participaciju, a ne na formalnu muzejsko-pedagošku strukturu i muzeološki standard. Stoga se predlaže poticanje suradnje i razmjena iskustava između muzejskih ustanova, interpretacijskih centara i udruga.

Radionice često proizlaze iz intuitivne prakse i entuzijazma pojedinaca, ali njihova daljnja organizacija zahtijeva strukturiranost, timski rad te sinergiju s drugim dionicima smotri i regata tradicijskih barki, festivalima pomorske baštine, kao i različitim aktivnostima koje se održavaju tijekom školske godine ili u okviru ljetnih škola.

Pomorski muzeji, interpretacijski centri pomorske baštine, jedriličarski klubovi, ribarska društva i slične kulturne udruge ili ustanove čine temeljnu infrastrukturu i predstavljaju dugoročno vrijedne kadrovske resurse. Njihova uloga je ključna u prezentaciji i očuvanju tradicijske brodogradnje, ribarstva, jedrenja na drvenim tradicijskim barkama s tradicijskim jedrima, kao i u očuvanju sveukupne pomorske tradicije života uz more.

Ciljevi koji se ističu u procesu razvoja i unapređenja radionica pomorske baštine uključuju nekoliko ključnih koraka:

- Katalogizaciju postojećih radionica: katalogizirati radionice koje trenutno organiziraju muzejske ustanove, interpretacijski centri i druge srodne organizacije. Ovim postupkom omogućuje se pregled postojeće ponude i jasno definiranje tko što radi te koje radionice već postoje.
- Kreiranje opisa radionica: napisati kratke opise svih radionica, uključujući temu, sadržaj, potrebne resurse i trajanje. Takva dokumentacija olakšava razumijevanje sadržaja pojedine radionice i omogućuje ostalima preciznije planiranje resursa.
- Ispitivanje mogućnosti prijenosa radionica: analizirati mogućnost premještanja radionica iz jednog mjesta u drugo s ciljem umrežavanja, poticanja suradnje te razmjene iskustava između institucija i voditelja radionica (mogućnost prijenosa znanja ili sinopsisa radionice između ustanova ili interpretacijskih centara, odnosno mogućnost gostovanja voditelja radionica iz jedne ustanove ili centra u drugi).
- Standardizaciju radionica: usuglasiti standardizaciju pomorskih radionica radi podizanja kreativnosti, kvalitete i stručnosti. Potrebno je uskladiti teme, sadržaj te profile voditelja i demonstratora s Nacionalnim okvirnim kurikulumom za predškolski odgoj i obrazovanje, kao i s programom općeg i srednjoškolskog obrazovanja. Time radionice koje organiziraju interpretacijski centri pomorske baštine mogu službeno postati dopuna predškolskom i školskom programu.
- Kreiranje edukativnih materijala: izraditi edukativne materijale za radionice, poput opisa, fotografija i video uradaka, radi dokumentiranja i šire promocije aktivnosti.
- Analizu nedostajućih radionica: analizirati koje teme i radionice nedostaju u katalogu (koji treba napraviti prema naprijed navedenim prijedlozima), a nužne su za nositelje kulturnog nematerijalnog dobra u svrhu provedbe zaštite i očuvanja baštine.
- Organizacija stručnih edukacija voditelja: organizirati stručne edukacije za voditelje radionica pomorske baštine kako bi se podigla razina kompetencije i osigurala kvaliteta programa.
- Organizacija periodičnih stručnih skupova: organizirati periodične stručne skupove na temu radionica pomorske baštine radi razmjene iskustava i sustavnog promišljanja unapređenja radionica.

Za ostvarenje navedenih ciljeva neophodno je osnovati koordinacijsko tijelo koje bi obuhvatilo muzeje pomorske baštine i interpretacijske centre na području cijele Hrvatske. Ovo tijelo bi omogućilo koordinaciju razmjene iskustava u očuvanju, revitalizaciji i komunikaciji pomorske baštine, organizaciju stručnih konferencija, razmjenu izložbenih aktivnosti, tiskanje publikacija, planiranje kalendara održavanja

smotri i regata tradicijskim barkama te razvoj sustava organizacije radionica pomorske baštine i srodnih aktivnosti.

5. Zaključak

U današnje vrijeme svjedočimo postupnom izumiranju gradnje drvenih barki i brodova, kao i tradicijskog ribolova te pripadajućih znanja i vještina. Upravo zbog toga javlja se potreba za organizacijom ciljanih radionica pomorske baštine, kroz različite oblike interaktivnog učenja i poučavanja koji su usmjereni na sudionike i publiku.

Prema rješenjima Ministarstva kulture i medija, utvrđeno je da umijeće gradnje i plovidbe tradicijskim barkama Kvarnera, kao i umijeće plovidbe latinskim i oglavnim jedrima duž hrvatske obale, imaju svojstvo nematerijalnog kulturnog dobra. To znači da postoji obveza nositelja tih dobara u provođenju mjera zaštite radi njezina očuvanja. Organizacija radionica pokazuje se kao poželjan i učinkovit oblik zaštite nematerijalne pomorske baštine.

Naše muzejske ustanove imaju stručnjake za pedagoške i edukacijske programe, dok interpretacijski centri i udruge najčešće djeluju kroz angažman stručnjaka iz zajednice, usmjeravajući se na interpretaciju, iskustveno učenje i lokalnu participaciju, a ne na formalnu muzejsko-pedagošku strukturu i muzeološke standarde.

Istraživanjem prakse održavanja pomorskih radionica, radionice su sistematizirane prema mjestu održavanja, dužini trajanja, tipu radionice i tipu sudionika. Ova tipologija omogućuje bolju organizaciju i prilagodbu radionica potrebama sudionika i zajednice.

Provedenom anketom na reprezentativnom uzorku od 18 subjekata koji su tijekom 2025. godine organizirali radionice pomorske baštine utvrđeno je da su održane ukupno 203 radionice. Od toga broja, 85 radionica održano je u zatvorenim prostorima, kao što su muzeji, interpretacijski centri, brodograditeljske radionice i barake, a 118 radionica održano je na otvorenim prostorima, primjerice na rivi, u barkama na moru ili u dvorištu muzeja. Prema tipu radionica, daleko je veći broj praktičnih radionica, u kojima sudionici aktivno sudjeluju u izradi uradaka ili ponavljaju radnje voditelja ili demonstratora - njih čak 187. Informativnih radionica, bez aktivnog sudjelovanja polaznika ili publike, bilo je 16. Prema rezultatima ankete, na 74 radionice sudionici su mogli sobom ponijeti uradak na kojemu su radili tijekom radionice. Uz voditelje radionica, 14 organizatora osiguralo je prisutnost posebnog demonstratora koji je pokazivao vještine izrade uradaka tijekom radionice. U nekim slučajevima, kao što su Udruga *Palagruza* i Interpretacijski centar pomorske baštine otoka Krka, voditelji radionica su istovremeno i vrsni demonstratori. Samo 9 organizatora radionica osiguralo je prevoditelja koji je tijek radionice prevodio na strani jezik, što ukazuje na potrebu za dodatnom prilagodbom radionica međunarodnoj publici.

Detaljno je istražena praksa održavanja radionica pomorske baštine, a posebno su vrijedni rezultati sistematizacije radionica pomorske baštine - ukupno 19 tematskih radionica, kojima se prenosila nematerijalna pomorska baština. Te radionice obuhvaćale su znanja i vještine iz područja moreplovstva, ribarstva i tradicijske brodogradnje. Osim tematskih radionica, evidentiran je i niz originalnih radionica koje nije bilo moguće svrstati u navedene kategorije, kao i upotreba namjenskih tradicijskih brodica u obučavanju veslanja, jedrenja i plovidbe.

U radu se definiraju prijedlozi za unapređenje sustava organizacije radionica pomorske baštine, s naglaskom na standardizaciju radionica, umrežavanje i omogućavanje sinergijskih učinaka između muzejskih ustanova i interpretacijskih centara pomorske baštine.

Radionice pomorske baštine predstavljaju nezaobilazan instrument očuvanja nematerijalne kulturne baštine jer omogućuju sustavan, iskustveni i međugeneracijski prijenos specijaliziranih znanja i vještina koje se ne mogu adekvatno prenijeti isključivo dokumentacijom ili muzealizacijom. Istodobno, one posjeduju potencijal razvoja u lokalnu izvornu kulturno-turističku ponudu, stvarajući prostor u kojemu se lokalno stanovništvo i posjetitelji povezuju kroz zajednički doživljaj i reinterpretaciju pomorskog identiteta.

Literatura

1. Cvitković, M. (2025). *Radionice za očuvanje tradicionalnih alata, zanata i običaja Barake Palagruzone*, Pomorski zbornik, Posebno izdanje, 6, str. 321-333.
2. Hrvatski pomorski muzej Split (2026). *Katalog muzejsko-edukativnih i kreativnih programa HPMS*. Dostupno na: https://www.hpms.hr/images/Katalog_radionica_HPMS_2026.pdf (pristupljeno: 15.03.2026.)
3. Karmelić, J. (2025). *Kvarnerski festival mora i pomorske tradicije FIUMARE - model organizacije festivala pomorske baštine*, Pomorski zbornik, Posebno izdanje, 6, str. 251-268.
4. Ministarstvo kulture i medija RH (2026). *Registar kulturnih dobara RH - Umijeće gradnje i plovidbe tradicijskim barkama Kvarnera. Umijeće plovidbe latinskim i oglavnim jedrima duž hrvatske obale.* Dostupno na: https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-7587; https://min-kulture.gov.hr/vijesti-8/tradicijsko-umijece-plovidbe-latinskim-i-oglavnim-jedrima-duz-hrvatske-obale-novo-je-nematerijalno-kulturno-dobro-rh/23532 (pristupljeno: 15.03.2026.)
5. Muzej općine Jelsa (2026a). *Morske drvotvorine*. Dostupno na: https://muzejopcinejelsa.hr/2019/07/01/morske-drvotvorine/ (pristupljeno: 15.03.2026.)
6. Muzej općine Jelsa (2026b). *Svitla prošlosti - feroli ribarskog muzeja u Vrboskoj*. Dostupno na: https://muzejopcinejelsa.hr/film-svitla-proslosti/ (pristupljeno: 15.03.2026.)
7. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka (2026a). *Virtualni muzej Mala barka pomorske baštine sjevernog Jadrana.* https://muzejmalabarka.com/ (pristupljeno: 6.03.2026.)
8. Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka (2026b). *Programi za vrtiće i škole*. Dostupno na: https://ppmhp.hr/programi-za-vrtice-i-skole/ (pristupljeno: 16.03.2026.)
9. Skračić, V. (2025). *Bilješka o Latinskom idru*, Pomorski zbornik, Posebno izdanje, 6, str. 269-292.
10. Šikić Čubrić, K. (2025). *Muzej betinske drvene brodogradnje: model očuvanja i interpretacije pomorske baštine*, Pomorski zbornik, Posebno izdanje, 6, str. 189-198.
11. UNESCO (2003) *Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine*. Dostupno na: https://ich.unesco.org/doc/src/00009-HR-PDF.pdf (pristupljeno: 6.03.2026.)

ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Jakov Karmelić
E-mail: jakov.karmelic@gmail.com
Coordination of Associations for the Preservation and Revitalization of the Maritime, Fishing, and Shipbuilding Heritage of Kvarner and Istria – Traditional Sails of Kvarner and Istria

Maritime Heritage Workshops for the Transfer of Knowledge and Skills

Abstract

The transmission of maritime knowledge and skills from older to younger generations is a key means of safeguarding intangible heritage and ensuring the continuity of cultural values associated with seafaring and maritime traditions. Educational workshops represent an important method for the systematic transfer of skills. They can encompass a wide range of competencies, including traditional sailing techniques, boatbuilding methods, knowledge of timber, sailmaking, boat rigging, and traditional fishing skills. Organizing such workshops is a complex process that requires careful planning, taking into account the age of participants, the location of the workshops, the availability of human and material resources, and the possible need for translation when foreign visitors are involved. Workshops may be held as part of maritime events, in museums and interpretation centres, or in a variety of settings, both on land and aboard vessels at sea. This diversity requires the content and teaching methods to be adapted to the specific needs and interests of different participant groups. Based on an analysis of survey data, the paper presents experiences from a range of workshops, categorized according to type and theme. It also examines innovative approaches to the transmission of knowledge and skills related to seafaring, fishing, and traditional boatbuilding. Finally, the paper proposes measures for further improving the organization of maritime heritage workshops.

Keywords: intangible maritime heritage, workshops, exchange of experiences